

УДК [811.161.2:811.411.21]'373.231:004.738.5

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ ТА ЇХ РОЛЬ У КОНСТРУЮВАННІ ВІРТУАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ (українсько-арабомовні паралелі)

Оксана ЩУПАКІВСЬКА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича,
вул. Університетська, 1, ауд. 239, Львів, Україна, 79001,
тел.: (+38032) 239 47 04, e-mail: o.shchupakivska@gmail.com*

Присвячено вивченню проблеми функціонування прецедентних феноменів у складі українсько-арабомовних нікнеймів соціальної мережі «Твіттер». На основі різноаспектного аналізу матеріалу дослідження уточнено їх лінгвокультурний та прагматичний потенціал, розглянуто можливі їх трансформації.

Ключові слова: прецедентність, нікнейм, віртуальна комунікація.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2023.7375.059065>

Постановка проблеми. Глобальне розповсюдження мережі «Інтернет» стало якісно новим поштовхом для лінгвістичних досліджень різних напрямів. Адже йдеться про появу нового виду комунікації з низкою таких особливостей, як суб'єктивність, гіпертекстуальність, глобальність, анонімність тощо. У цьому своєрідному мікросоціумі неминуче запускається «механізм віртуалізації соціальності» [2], який зумовлює особистість конструювати власну ідентичність завдяки специфічній самопрезентації та самономінації – нікнеймів, віртуальних аналогів власних імен. Ці нові лінгвістичні феномени є виразниками цінної постійно оновлюваної (а отже, актуальної) лінгвокультурологічної та прагматичної інформації, яка актуалізується через прецедентні феномени (ПФ). У цьому і полягає **актуальність** дослідження.

Мета нашої розвідки – з'ясувати особливості функціонування прецедентних феноменів у складі українсько-арабомовних нікнеймів соціальної мережі «Твіттер», їх лінгвокультурний та прагматичний потенціал, можливі трансформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на те, що сьогодні доволі активно вивчають теорію прецедентності у різних галузях науки (лінгвістиці, літературознавстві, культурології, філософії, фольклористиці тощо), проблема прецедентності зовсім не втрачає своєї актуальності та привабливості. Навпаки, з'являються щоразу нові варіанти трактування цього специфічного явища, цікаві підходи для його

опису. З іншого боку, така різноплановість наукових підходів до вивчення ПФ не сприяла відповідному однозначному їх тлумаченню, про що свідчить багатоманітність термінів на позначення цього явища, що в працях різних авторів визначається то як «прецедентні феномени» (Д. Гудков, В. Красних, І. Захаренко та ін.), то як «прецедентні тексти» (Ю. Караулов, Ю. Сорокін, Н. Бурвікова та ін.), «прецедентні текстові ремінісценції» (А. Супрун, Ю. Прохоров), «логоепістими» (В. Костомаров, Н. Бурвікова), чи просто «прецеденти». Так, теорію прецедентності запропонував і обґрунтував Ю. Караулов, яка згодом стала предметом активних лінгвістичних досліджень представників різних підходів: когнітивного (Д. Багасва, Д. Гудков, І. Захаренко, В. Красних, Г. Слишкін), лінгвокультурологічного (Н. Бурвікова, В. Костомаров), структурно-семантичного (І. Арнольд, В. Мокієнко), комунікативно-прагматичного (Л. Балахонська, О. Дмитрієва, О. Земська), функціонального (Ю. Сорокін, А. Супрун, К. Іванова, С. Плотнікова) та методичного (Н. Бойко, І. Яценко). Дослідження таких одиниць у контексті віртуальної комунікації є відносно новим, перспективним, але досі недостатньо вивченим напрямом (поодинокі результати таких спроб знаходимо у наукових розвідках Є. Сазонової, Л. Гриценко, О. Лутовінової, А. Балкунової).

Виклад основного матеріалу. В сучасному віртуальному просторі чи не найефективнішими засобами масової комунікації є соціальні мережі. На відміну від традиційних засобів масової комунікації, вони характеризуються потенційно нескінченною кількістю незалежних центрів акумуляції і поширення інформації, що визначає їх глобальність, демократичність та безконтрольність.

Саме демократичність і безконтрольність соціальних мереж зробила їх привабливими для закритих громадянських суспільств, до яких, зокрема, належать і країни арабського світу. В умовах блокування владою частини соціальних мереж, своєрідним проривом, а надто для молоді, став сервіс мікроблогів «Твіттер» завдяки своїй гіперкомунікативності, оперативності, збереженню анонімності її користувачів, зручності та чіткій системі навігації. Щодо українських користувачів, то «Твіттер» тут не є настільки популярним (як наслідок відсутності заборон чи обмежень), хоча і ця мережа щодня стає все більш поширеною і сьогодні входить до п'ятірки найпопулярніших.

Комунікація в таких мережах є не стільки обміном інформацією, скільки засобом задоволення потреби самовираження без будь-яких тематичних обмежень, що робить їх привабливим як джерело наукових досліджень, пов'язаних з виявленням специфіки національного світосприйняття, типу мовленнєвої поведінки, реконструкції етнічної ментальності тощо.

Важливим засобом самовираження та самопрезентації, своєрідною «візитною картою» віртуальної особи в інтернет-дискурсі є

«нікнейм» – мережеве ім'я, віртуальний аналог власного імені. Незважаючи на те, що нікнейм є відносно новим об'єктом вивчення в ономастиці, виникла і велика кількість термінів на його позначення (мережеве ім'я, мережевий антропонім, нік, нетнейм, ніконім, юзеронім, псевдо тощо), і підходів до визначення цього поняття: результат штучної номінації, «псевдонім, яким людина послуговується в Інтернет-мережі» [4, с. 194]; «слово, словосполучення чи речення, яке використовується віртуальною мовною особистістю під час Інтернет-спілкування для саморепрезентації, самопозиціонування» [3, с. 85].

Вибираючи нікнейм, учасники комунікації не лише забезпечують собі конспірацію, а й, виділяючи ту чи іншу якість, демонструють приховане емоційно-експресивне сприйняття себе як особистості, задають параметри поведінки, вибудовують комунікативні стратегії згідно з їх ціннісними установками. Це, наприклад, виразно розкривається через вживання ПФ, до яких нерідко звертаються україно-та арабомовні користувачі соціальної мережі «Твіттер».

Взявши за основу дефініцію Д. Б. Гудкова із врахуванням уточнень В. В. Красних, ПФ розуміємо як: 1) добре відомі всім представникам національної лінгвокультурної спільноти (мають надособистісний характер); 2) актуальні в когнітивному (пізнавальному та емоційному) плані – за ПФ завжди стоїть деяке спільне і обов'язкове уявлення про них або інваріант його сприйняття, який і робить апеляції до ПФ «прозорими», зрозумілими, конотативно забарвленими; 3) звернення (апеляція) до яких постійно відновлюється в мовленні представників тої чи іншої національної лінгвоспільноти (зберігаються у вигляді штампів свідомості (асоціацій), що формують когнітивну одиницю, організовану за типом фрейм-структури – «пучка» передбачуваних асоціативних зв'язків). Це вкорінені у свідомість певної лінгвокультурної спільноти ціннісні уявлення про навколишню дійсність, суспільні та особистісні взаємовідношення, моральні пріоритети, притаманні для певного соціально-історичного етапу, що виражаються у вербальній формі та без зусиль декодуються носіями даної етно лінгвоспільноти [1, с. 47].

Окрім традиційного співвіднесення теорії прецедентності з інтертекстуальністю, низки підходів до її вивчення (когнітивного, лінгвокультурологічного, комунікативно-прагматичного, структурно-семантичного, функціонального, методичного), виділення чотирьох типів ПФ – прецедентних імен, висловлювань, ситуацій та текстів (про що ми детальніше розглядали у наших попередніх публікаціях [5; 6; 7]), сучасні вітчизняні і зарубіжні лінгвісти у своїх наукових студіях зазначають і про прецедентну подію (дату), назву, знак, стиль, жанр, зображення, образ, звучання тощо.

Завдяки застосуванню таких мінімальних мовних засобів у складі нікнеймів, для реципієнтів створюється легкий для сприйняття,

інформативний і одночасно інтригуючий мисленнєвий образ. З іншого боку, ПФ як транслятори культурно значущої інформації, що формують певну систему цінностей і регулюють соціальну поведінку її представників, належать до культурно-мовної компетентності [1] і потребують їх впізнаваності носіями тої чи іншої лінгвоспільноти. Отже, ПФ виступають своєрідним підґрунтям колективного дискурсу і критерієм соціальної ідентифікації, це одиниці осмислення людських цінностей через призму мови за допомогою культурної пам'яті.

Аналіз складу ПФ у відібраних українсько- та арабомовних нікнеймах, їх частотності показав, що переважають прецедентні імена (ПІ) та висловлювання (ПВ): *Олександр Македонський; Бонд, Джеймс Бонд; Батя, я стараюсь, Червона рута, من لا يعرف تاريخه لا يفهم حاضره ولا بيني*; *ما يحدث في الغيب يبقى في الغيب*; *ما كياولى*; *بطمن*; *مستقبله*; *لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم*. Водночас, випадки їх власне денотативного (екстенсiонального) вживання є доволі поодинокими.

Значно важливішим виявилось конотативне (інтенсiональне) значення, коли користувачі Твіттера вживають ПІ як згорнуті метафори для присвоєння собі їх якостей: *Гулівер, Баба Яга, Санта Клаус, фантомас, Йозеф Сталін, граф-Дракула, هتلا, شرلوك, قيس, سندباد, سقراط, نوبل, داروين, فيروز المرعب, انا جحا, رونالدو*. Як бачимо, часто можна простежувати явище меліорації значення чи, навпаки, їх пейорацію. Таке аксіологічне маркування пов'язане з еталоном – однією з властивостей ПІ зокрема і ПФ загалом – виступати певним взірцем, моделлю поведінки. В цьому контексті чітко проявляється прагматичний потенціал ПФ та їх маніпулятивний ефект, що досягається завдяки впливу на емоційну сферу адресата, його уяву, активізації пам'яті. Наприклад, серед українськомовних користувачів Твіттера можна зустріти дещо маніпулятивні нікнейми, що апелюють до постаті українського політичного діяча Степана Бандери: *Гросмейстер Бандера, бандерівка, Бандерівка_Я, Vanderovka, zla bandera.Обережно-хамам грубіяню; Внучаткобандеранятко*.

Іншим свідченням головної ролі ПФ у реконструкції віртуальної особистості є їх вживання у складі нікнеймів як маркерів гендерної самоідентифікації – коли жінки обирають ніки, апелюючи до таких ПІ, що підкреслюють їх жіночність, сексуальність (*Мальвіна, Афродіта Мадонна, Барбі, Яна Казанова, فيروز, MistressCleopatra, الملكة كليوباترا, المفاضله كليوباترا, ليدى أفرودايت*); чоловіки – наголошують на маскулінних характеристиках (*Супермен, Джеймс Бонд, термінатор, Бред Пітт, Наполеон Бонапарт, Шумахер, جيمس بوند, ابراهيم, محمد بكهام, بونابرت*).

Чільне місце серед усього арсеналу актуалізованих у нікнеймах ПІ займають такі, що апелюють до інших ПФ: *Сірко, Одарка, курочка ряба, Капітошка, Колобок, Вінні Пух, Конотопська відьма, Чип і Дейл, голий Король, Кім Вчений, كيم مولوتوف, عمرو علاء الدين*. Тут ПІ декодують цілі об'ємні асоціативні поля, спільне і впізнаване для носіїв даної лінгво-культурної спільноти когнітивне тло.

Якщо аналізувати національні витоки прецедентності у мережі «Твіттер», то слід зазначити, що серед носіїв арабомовних ніків

Феномен ПФ полягає і в тому, що завдяки наявності стійкого набору диференційних ознак, вони є впізнаваними навіть за наявності певних трансформацій:

– морфолого-семантичні: *Клята я*, السيدة بونايرت

– контамінація: *Шерлок Бонд, Шерлок і Ватсон, شرلوک وواتسون*

Висновки. ПФ є невід’ємним компонентом складу українсько- та овних нікнеймів, виконуючи низку функцій: кодування, ідентифікації, ризації, оцінну, регулятивну, комунікативну, інформативну, людичну, зування, прагматичну, парольну, іміджеву тощо.

Перспективи використання результатів дослідження вбачаємо в подальшому поглибленому аналізі когнітивних, прагматичних та лінгвокультурних особливостей функціонування ПФ у віртуальному дискурсі.

1. Гладка В. А. Прецедентні феномени як мотиватори неофразеологізмів сучасної французької мови. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2018. Вип. 2. С. 46–52.

2. Горошко О. І. Гендерні аспекти інтернет-комунікацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. соціол. наук : 22.00.04 – “Спеціальні та галузеві соціології” Харків, 2009. 35 с.

3. Сазонова Є. О. Антропонім в Інтернет-комунікації (на матеріалі української, англійської та італійської мов) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15 Донецьк, 2013. 190 с.

4. Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т. М. Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.

5. Сприса О. Б. Лінгвокогнітивні аспекти прецедентності в енігматичному тексті (на матеріалі українських та арабських текстів кросвордів). *Східний світ*. 2013. № 1. С. 77–82.

6. Сприса О. Художня література як джерело прецедентності в енігматичному тексті (українсько-арабомовні паралелі). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип. 61. С. 93–103.

7. Щупаківська О. Б. Прецедентний потенціал антропонімів арабської лінгвокультурної спільноти (за даними експериментального дослідження). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 65. С. 86–94.

REFERENCES

1. Hladka, V. A. (2018), Precedentni fenomeni yak motyvatory neofrazeologizmiv suchasnoii francuzkoii movy. *Zakarpatski filolohichni studii*, Uzhhorod, No. 2.

2. Horoshko, O. I. (2009), *Henderni aspekty internet-kommunikaciï : avtoref. dys. ... d-ra. sociol. nauk : 22.00.04 – specialni ta haluzevi sociolohii*, Kharkiv.

3. Sazonova, Ye. O. (2013). *Antroponim v Internet-komunikacii (na materialii anhliyskoyi ta italiyskoyi mov) : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.15*. Donetsk.

4. *Slovnyk suchasnoho ukrayins'koho slenhu* (2006), uporyad. T. M. Kondratyuk, Kharkiv : Folio, 350 p.

5. Sprysa, O. B. (2013), Lihvokohnityvni aspekty precedentnosti v enihmatychnomu teksti (na materialii ukrayinskyh ta arabskyh tekstiv krosvordiv). *Shidnyy svit*, No. 1.

6. Sprysa, O. (2014), Hudozhnya literatura yak dzherelo precedentnosti v enihmatychnomu teksti (ukraiino-arabomovni paraleli). *Visnyk Lviv. un-tu. Seriya filolohichna*, Vol. 61.

7. Shchupakivska, O. B. (2017), Precedentnyy potencial antroponimiv arabskoi lihvokulturnoi spilnoty (za danymy eksperymentalnoho doslidzhennya). *Visnyk Lviv. un-tu. Seriya filolohichna*, Vol. 65.

PRECEDENT PHENOMENA AND THEIR ROLE IN THE DESIGNING OF VIRTUAL PERSONALITY (Ukrainian and Arabophone Parallels)

Oksana SHCHUPAKIVSKA

*Ivan Franko National University of Lviv,
Professor Yaroslav Dashkevych Department of Oriental Studies,
1/239, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79001,
tel.: (+38032) 239 47 04, e-mail: o.shchupakivska@gmail.com*

The problem of culture and language interaction is one of the most urgent problems of the modern linguistics. In the paper, the concept of “precedent phenomenon” is interpreted as a complex sign characterized by semantic integrity and connectivity. Besides, it has the ability to save information in a summary form. The concept is constantly revolving in the speech with the help of appropriate language signals, which actualize its standard meaning. Precedent phenomenon, as a mechanism of compression, storage and updating of information belong to the nuclear components of cognitive base of the linguistic-cultural community and are the bright markers of spiritual and cultural memory.

The article is devoted to the analysis of precedent phenomena that made it possible to find out the specifics of their functioning in the Ukrainian and Arabic virtual discourse and figure their role in the self-presentation of virtual personality. Precedent phenomena used in the the Ukrainian and Arabic virtual discourse are determined by the following typological characteristics: a) by the level of precedentity; b) by the form of verbalization: verbal (precedent name, precedent statement), verbalized (precedent text, precedent situation); c) by the feature of transformation: non-transformed (canonical), transformed (they experienced structural and semantic, morphological and semantic or simply semantic modification). The most widely used in the nicknames are the precedent names, the precedent expressions or the precedent situations.

The paper focuses on the linguacultural and pragmatic potential of precedent units, specifics of symbolic filling, level of precedentity, and types of precedent units transformation (structural and semantic, morphological and semantic or simply semantic modification). Transformed precedent phenomena is a kind of value benchmark for virtual community. Reference to precedential phenomena is oriented not on the usual communication, but is pragmatically oriented, it reveals features of language personality which are brought by aims, motives and situational intensions. This phenomena form special area of collective creative and language sub-culture, which exists in consciousness of native speakers as quotations.

According to their semantic content, the analyzed precedent phenomena perform nominative-informative, persuasive, axiological, pragmatic, passive-identification, human, expressive-decorative, etc.

Keywords: precedence, nickname, virtual communication.